

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על מצוות התפילין, וכפי שראינו בעבר (בא שנה ב') למרות שלדעת **השולחן ערוך** (או"ח לד, א) יש לברך ברכה אחת הכוללת את שני זוגות התפילין (בניגוד לדעת הרמ"א), בכל זאת לא מדובר במצווה אחת. השלכה לכך תהיה, לאדם שיש לו רק תפילין של יד או של ראש והוא מניחם, ואין חסרון האחד מעכב את הנחת השני.

ההבדל בין תפילין של יד לבין של ראש בא לידי ביטוי במספר אופנים, אחד מהם הוא כתיבת הפרשיות. בעוד שאת ארבעת הפרשיות בתפילין של יד יש לכתוב על קלף אחד, כיוון שנאמר 'והיה לך לאות על ירך' - אות אחד, את פרשיות תפילין של ראש יש לכתוב לכתחילה על ארבעה קלפים שונים, כיוון שנאמר והיו לטוטפות בין עינך - לשון רבים. ובלשון הגמרא במנחות (לד ע"ב): "תנו רבנן: "לטטפת לטטפת לטוטפת" - הרי כאן ד', דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר: אינו צריך, טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. תנו רבנן: כיצד כותבן? תפלה של יד כותבה על עור אחד, ואם כתבה בארבע עורות והניחה בבית אחד - יצא; וצריך לדבק, שנאמר: והיה לך לאות על ירך."

בעקבות ציווי התורה על הנחת התפילין, נעסוק השבוע בשאלה האם צריך לעשות תפילין חרוצות, כלומר תפילין של ראש שהרווח בין הפרשיות ניכר. ראשית נראה את מקור הדין והנימוק שלו, בהמשך נראה מדוע התעורר עניין זה דווקא בדור האחרון, ומה החששות מעשיית תפילין מעין אלו.

רווח בין הבתים

האם צריך תפילין שרווחם ניכר? הגמרא במסכת מנחות (לד ע"ב) דנה בכתיבת תפילין של ראש וכותבת, שבמקרה בו אדם כתב את ארבע פרשיות תפילין של ראש בעור אחד, יצא ידי חובה. אמנם, לדעת רבי, במקרה זה צריך לתת רווח ביניהם, ואילו לדעת חכמים אכן צריך לעבור חוט ומשיכה, אך לא צריך רווח. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. **רבינו ירוחם** (נתיב יט חלק ד' קע ע"א) **והנימוקי יוסף** (תפילין ו ע"ב ד"ה ארבע) פירשו, שהמחלוקת בין רבי לחכמים עוסקת בשאלה איזה רווח צריך שיהיה בקוביית התפילין (= קציצה), במקרה בו כתבו את ארבע הפרשיות על קלף אחד.

לדעת רבי במקרה זה צריך לחלק את הקובייה לארבעה רבעים, ובין רבע לרבע לעשות רווח גדול, כדי לעשות היכר לכך שפרשיות אלו היו צריכות להיכתב על ארבעה קלפים. חכמים מסכימים שצריך לחלק את הקובייה לארבעה חלקים ולעשות היכר בין החלקים, אך חולקים וסוברים שאין צורך ברווח כל כך גדול, ודי ברווח בו יהיה ניתן להעביר חוט. ובלשון רבינו ירוחם:

"בשל יד ובשל ראש יש חילוק בתיקונם, כי בשל ראש יכתוב אותן הארבעה פרשיות בארבעה עורות כלומר בארבעה חתיכות קלף ומניחן בארבעה בתים העשויין והקבועים בעור אחד. ואם כתבן בחתיכה אחת של קלף כשרים אפילו אין רווח ביניהן אם נתנם בארבעה בתים, ובלבד שייתן חוט או משיחה בין כל בית ובית מאחר שכתובים בעור אחד."

ב. **רש"י** (שם ד"ה וצריך) פירש, שנחלקו רבי וחכמים בשאלה, האם כאשר כתבו את ארבעת הפרשיות על קלף אחד צריך לחתוך את הקלף לארבע פרשיות, שלדעת רבי צריך ולדעת חכמים לא. עם זאת, אין מחלוקת שקוביית התפילין של ראש צריכה להיות מחולקת לארבע רבעים (רבע לכל בית), כדי שיוכל לעבור בין הרבעים חוט.

מדוע רבינו ירוחם ונהימוקי יוסף לא פירשו כרש"י? ההסבר לכך הוא, שלשיטת רש"י יוצא, שהמחלוקת בין רבי לחכמים עוסקת בסוגיה אחת (האם צריך לחתוך את הקלף לארבע פרשיות), והם מודים לשיטתו בכלל בסוגיה אחרת שאינה קשורה (האם קוביית התפילין צריכה להיות מחולקת לרבעים) - ויותר מסתבר שהם חלקו בעניין אחד, וגם נקודת ההסכמה ביניהם נוגעת לאותו העניין.

ארבעה קלפים

למעשה עולה, שבין לרש"י ובין לנימוקי יוסף, כאשר כותבים את פרשיות הראש על קלף אחד - לדעת חכמים צריך שתהיה אפשרות להעביר חוט בין רבע לרבע, וכן פסק להלכה **השולחן ערוך** (לב, מז). בפשטות, כאשר כותבים את הפרשיות על ארבעה קלפים שונים אין צורך בהפרדה בין הבתים, שהרי כפי שראינו לעיל הטעם בהפרדה הוא כאשר הפרשיות נכתבו על קלף אחד.

למרות זאת, כתב **השולחן ערוך** (שם, נא) בעקבות ה**תוספות** (מנחות שם ד"ה ושינוי), ה**רא"ש** (תפילין ס"ב) וראשונים נוספים, שלכתחילה גם במקרה זה נוהגים לעשות רווח בין הבתים בו יוכל לעבור חוט. אמנם, כיוון שלרוב הראשונים פסק זה אינו מעיקר הדין, כתב ה**ט"ז** (לב,), שבמקרה בו לא עשו רווח בין הבתים - התפילין כשרות. ובלשון ה**משנה ברורה** (שם, לח):

"דכיון שכתב הפרשיות בעור אחד צריך להפסיק בחוט או משיחה או בגיד כמו שאנו נוהגין בין בית לבית, כדי לתת היכר שהבתים מובדלים, אבל בכתב הפרשיות על ד' עורות אין צריך לתת כלום. ויש פוסקים דבכל גווי צריך לתת הבדל בין הבתים וכן יש לנהוג, ומכל מקום לענין דיעבד כתב ה**ט"ז** דאינו מעכב, שהעיקר כסברא הראשונה."

אלא, שהחשש לדעה זו במקרים רבים עלול ליצור בעיה. הגמרא במסכת מנחות (לה ע"א) כותבת, ש'הלכה למשה מסיני' שהתפילין יהיו מרובעות במידת האפשר¹. במקרה בו עושים רווחים בתפילין של ראש, גם אם מדובר ברווחים קלים, כיוון שלא מדובר ביחידה אחת יש חשש שבמהלך הזמן יתקלקל הריבוע ויתעקם, ולא יצאו ידי חובת תפילין.

על מנת לפתור בעיה זו, החלו במהלך הדורות להכניס דבק בין רווחי התפילין, וכך מונעים את התעקמותם. אולם, מעשה זה יצר בעיה נוספת ומחלוקת גדולה בין הפוסקים, האם לאחר שמדביקים את הרווחים בדבק, הקובייה נחשבת מחולקת לרבעים כנדרש, או שהיא נחשבת יחידה אחת ואין לעשותה כך לכתחילה.

¹ דנו האחרונים, האם כאשר התשכללו האמצעים בזמן הזה, יש לעשות את התפילין מרובעות בעזרת מכשירים המביאים את הריבוע לרמת דיוק מקסימלית. יש שסברו, שעל אף שבעבר היה די בראיית העין, בזמן הזה שיש אפשרות לדייק את המדידה אכן יש לדייק. יש שחלקו וכתבו, שכמו שבכל התורה כולה ראיית העין קובעת (לדוגמה לא צריך לחשוש לאכילת חיידיקים זעירים), הוא הדין כאן.

הדבקה בדבק

דנו האחרונים כיצד יש להתייחס לדבק. המשנה במסכת כלים (ח, נ) כותבת, שבמקרה בו נטמאו תפילין של ראש, אם פירקו חלק מהתפילין - אין פירוק זה מועיל לטהרה (למרות שכלי שנשבר טהור), כיוון שרק כאשר כל התפילין מתפרקות יש בכך פירוק. כמו כן עולה מדברי המשנה, שבמקרה בו תפרו את החלק המפורק, נחשבת התפירה חיבור.

החיי אדם (כלל יד, ד) הבין, שיש להשוות בין תפירה לבין הדבקה, כשם שתפירה מחברת את התפילין, הוא הדין להדבקה. משום כך כתב, שבמקרה בו הדביקו את הרווחים בין התפילין, יש מקום לומר שהתפילין פסולות אפילו בדיעבד. אולם כפי שהעיר **המשנה ברורה** (ביאור הלכה ד"ה חריץ), טוב לשים מעט דבק בתחילת הרווח המונע את התפרדות התפילין, ואין בכך פסול.

בזמן הזה לעיתים, ניתן להימנע מהדבקה בדבק ובכל זאת שהריבוע יישמר, כיוון שהמכשירים השתכללו ובאמצעות לחץ חזק ניתן לחבר את רווחי התפילין זה לזה. עם זאת, לא ברור שפתרון זה עדיף, כיוון שלא ברור ש'הדבקה' באמצעות לחץ עדיפה מהדבקה באמצעות דבק, וכן לעיתים לא יהיה ניתן להעביר חוט בין הרבעים.

תפילין חרוצות

לפי מה שראינו עד כה, ניתן לדון במעמדם של תפילין חרוצות. בזכות התפתחות האמצעים הטכנולוגיים, ניתנה אפשרות ליצור תפילין ברמת דיוק ומקצועיות שלא היו בעבר. לכן בעוד שבספרות השו"ת בעבר ניתן למצוא דיונים רבים על תפילין שאינם מרובעות בצורה הניכרת לעין, בזמן הזה אין ספק שכל התפילין מדויקות למראית עין, והמחלוקת היא האם צריך לדייק עוד יותר עד רמה מיקרוסקופית.

שאלה נוספת שהתעוררה בדור האחרון בעקבות השתכללות הטכנולוגיה היא, האם כאשר מכינים תפילין של ראש צריך שיהיו בין רבעי הבתים רווחים הניכרים (של 2 מ"מ), או שדי בכך שהתפילין אינם מודבקות בדבק לכל אורכן, ושניתן להעביר בכוח חוט בין רבעי הבתים. למעשה לא ברור האם אכן יש צורך בתפילין מעין אלו (שגם יקרות יותר מהתפילין הרגילות), ונחלקו השיטות:

דיוני האחרונים

א. יש שטענו, שיש צורך ברווחים הניכרים לעין, ולחיזוק שיטתם הביאו מספר סברות:

ראשית, הגמרא במסכת גיטין (נח ע"א) כותבת, שלמרות שכמות התפילין של ראש ושל יד שנמצאו בעיר ביתר שנחרבה היה זהה, בכל זאת היו צריכים מספר ארגזים שונה כדי לאכסנם. בטעם ההבדל פירש **רש"י** (ד"ה דדרעא), שבתפילין של ראש יש רווח בין הבתים, ולכן הם תופסים יותר מקום.

כמו כן, מביא **הנימוקי יוסף** (מנחות שם) למחלוקת רבי יהודה וחכמים שראינו לעיל, משמע שגם לדעת חכמים צריך רווחים הניכרים. כאמור, לדעת רבי יהודה כאשר כותבים את תפילין של ראש יש צורך ברווח ניכר, ובדעת חכמים החולקים על דבריו יש צורך רק בחוט ומשיכה, ופירש הנימוקי יוסף שלדעתם 'אין צורך ברווח כל כך' - משמע שברוח כלשהו יש צורך.

שנית, כאשר עושים תפילין חרוצות ניתן להימנע ממספר חששות. לדוגמא, כפי שראינו לעיל, נחלקו האחרונים האם מותר להדביק את הרווחים בין הבתים, כאשר למעשה נפסק בעקבות החיי אדם שאין לשים דבק לאורך כל הרווח. כאשר עושים תפילין מחורצות, ברור שאין דבק בין הרווחים.

בנוסף, כפי שכתב **הביאור הלכה** (מ, ד"ה חריץ) לא די בכך שהתפילין יראו מחולקות מבחוץ באמצעות שרטוט וכדומה, אלא צריך שיהיה חריץ בפועל בין כל רבע. משום כך, אמנם מומחה יוכל לבדוק האם בין הרבעים יש חריץ דרכו אפשר להעביר בכוח חוט, אבל אדם מהשורה אינו יכול לבדוק זאת, וייתכן שעשו לו בתפילין חריץ מדומה באמצעות סכין וכדומה. ובלשונו:

"עין בחיי אדם דמשמע מיניה דאפילו הנהגין לעשות התפילין על ידי דיבוק הד' עורות אפילו הכי מהני בדיעבד אם מדבק לבסוף הד' בתים ביחד ומשייר מלמעלה רק מעט שיהיו החריצין ניכרין, אך דמצריך החיי אדם ליזהר שיהיו החריצין על כל פנים בעצם הבדלת הבתים ולא בהגלאנץ לבד."

ב. יש שחלקו וסברו שאין צורך בתפילין מחורצות, וחלק אף התנגדו לכך וסברו שמדובר במעין הטעיה הנובעת מרצון בתי הייצור לתפילין להרוויח כסף. ראשית טענו, שמעבר לכך שבמהלך הדורות לא מצינו תפילין מעין אלו, כאשר עושים רווחים בתפילין יש חשש סביר שבמהלך הזמן יתקלקל ריבוע התפילין ויפסלו, וכפי שהעיר **הרב שטרנבוך** (תשובות ונהגות ב, כא, ועין הערה²).

את הראיות מדברי הראשונים, דחו במספר אופנים. את הראייה מדברי רש"י ניתן לדחות, שמדובר בדברי אגדה מהם לא לומדים הלכה, וכן כפי שראינו בעבר במספר הקשרים, לא ברור האם אפשר ללמוד הלכות מדברי רש"י. את הדיוק מדברי הנימוקי יוסף דחו, שמסיום דבריו משמע שהרווח היחיד הנצרך הוא רווח בו יכול לעבור חוט (אפילו בכוח), ואין חובה שיראו את הרווח.

עוד יש להעיר, שמדברי **הרמב"ם והשולחן ערוך** (לב, מ) משמע שלא כדבריהם. כאשר דנו בחריצי התפילין כתבו (בעקבות הגמרא במנחות), שהחריץ של התפילין צריך להגיע עד המקום בו תפורה הקובה לתיתורא, וכשם שהאות ש' על התפילין צריכה להגיע עד התפר. אמנם נראה מדבריהם, שרק במקרה בו החריץ אינו מגיע עד מקום התיתורא צריך שהחריץ יהיה ניכר בפועל (ככל הנראה כדי לחפות על כך שהחריץ לא מגיע עד מקום התפר), ולא במקרה אחר.

שבת שלום! סיימת לקרוא? קח לקרוא בבית או בבקשה תעביר הלאה על מנת שעוד אנשים ייקראו³...

² אחד מהמכונים המצדד בתפילין עם אוויר, הביא לראייה לכך שיש צורך בתפילין מעין אלו את דבריו של הרב שטרנבוך את החשש שראינו לעיל, שכאשר התפילין צמודות ייתכן והן למעשה דבוקות. אמנם הרב שטרנבוך כתב כך, אבל 'שכחו' להזכיר שמשפט קודם לכן כתב שלא מומלץ לקנות תפילין עם רווח של אוויר ממש, בגלל החשש שיתקלקל הריבוע, אלא יש לקנות תפילין מירא שמים שלא ידביק את הרווחים.

³מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com